

RUTA MARÍTIMA DO NORTE "ILLAS DE COELLEIRA, SANTA CRUZ E SAN ANTÓN"

Por: Lino Pazos Pérez

De vello venlle á costa galega a presenza dos peregrinos embarcados en todo tipo de buques cos que poder abordar o porto de A Coruña, lugar habitual onde recalaban os fieis que, procedentes do norte de Europa, viñan a prostrarse ante o sepulcro do *Apóstolo Santiago*.

Corría o ano 813 cando se descubriu en Compostela a tumba do que sería a luminaria que uniría ós pobos cristiáns, necesitados dun estandarte, contra o infiel. *Carlomagno* loitaba con tódalas forzas para formar unha flota capaz de acabar coa supremacía marítima dos países normandos (Noruega, Dinamarca, Suecia...) que se fixeran donos das augas que bañaban ós pobos costeiros, atrevéndose ata coas aldeas ou cidades que se levantaban no interior dos ríos navegables; mentres, *Alfonso II*, rei de Asturias, fillo de *Fruela* e neto de *Alfonso I*, batallaba cos musulmáns que intentaban facerse co montañoso país.

En canto se difundiu a nova da aparición do sartego do Apóstolo, os camiños que conducen a Compostela enchéronse de peregrinos que avanzaban cara a Santiago dende os máis recónditos lugares da cristiandade (aínda que o seu peregrinar non fora precisamente un camiño de rosas).

Non pasaba o mesmo a través dos mares, debido á agresiva actitude dos saxóns, que impedían o normal desenvolvemento das relacións de persoas e mercadorías nas augas comúns ás súas ribeiras.

Non sei si sería a primeira, pero a expedición inglesa que partiu de Dartmouth, Condado de Devon (na actual Gran Bretaña), en 1147, conducindo miles de devotos peregrinos, e que rendeu viaxe en A Coruña (dende este porto trasladáronse a Santiago de Compostela a onde

chegaron en xuño dese mesmo ano), baixo o mando do conde de *Faldes*, estaba composta por nada menos que duascenas naves de diversos países (estes buques tiveron nas súas derrotas as illas das que faremos un pequeno bosquexo e que representan unha mínima parte dese Camiño Marítimo utilizado por milleiros de convencidos seguidores do Apóstolo).

No século XVI foi *Drake* o encargado de crear a tensión necesaria para que poucos se atreveran a navegar nesas batidas augas. En menos de catro anos *Francis Drake*, nomeado Sir pola *Súa Alteza Real Isabel I*, atacou Cádiz, Vigo (e os seus arredores incluíndo a illa de Tambo na ría de Pontevedra) e A Coruña, onde tivo que desistir do seu empeño en domear a cidade gracias á enerxía que puxeron os seus defensores, aguillados pola furia de *María Pita*, que pasaría á historia como heroína.

Logo foron os piratas africanos os que trouxeron a intranquilidade a estas costas, facendo razzias das que non se libraban os navegantes que atopaban pola súa proa, como o

asalto de que foron obxecto uns mariñeiros por parte dunha fragata que ostentaba a bandeira inglesa, pero tripulada por mouros.

O feito sucedeu, segundo se pode ler no texto do exvoto que se conserva na igrexa de Santa María de A Pastoriza, Arteixo, A Coruña, no ano 1711. No cadro, pintado ó óleo sobre lenzo, figura a seguinte lenda:

El 15 de febrero de 1711, viniendo una fragata Inglesa con los Moros de Fes disparando sobre unos hombres, dando por la popa a la Chalupa, y le han muerto al Maestro de un balazo, y á Francisco Méndez le hirieron el brazo izquierdo del que echaba abundancia de sangre...

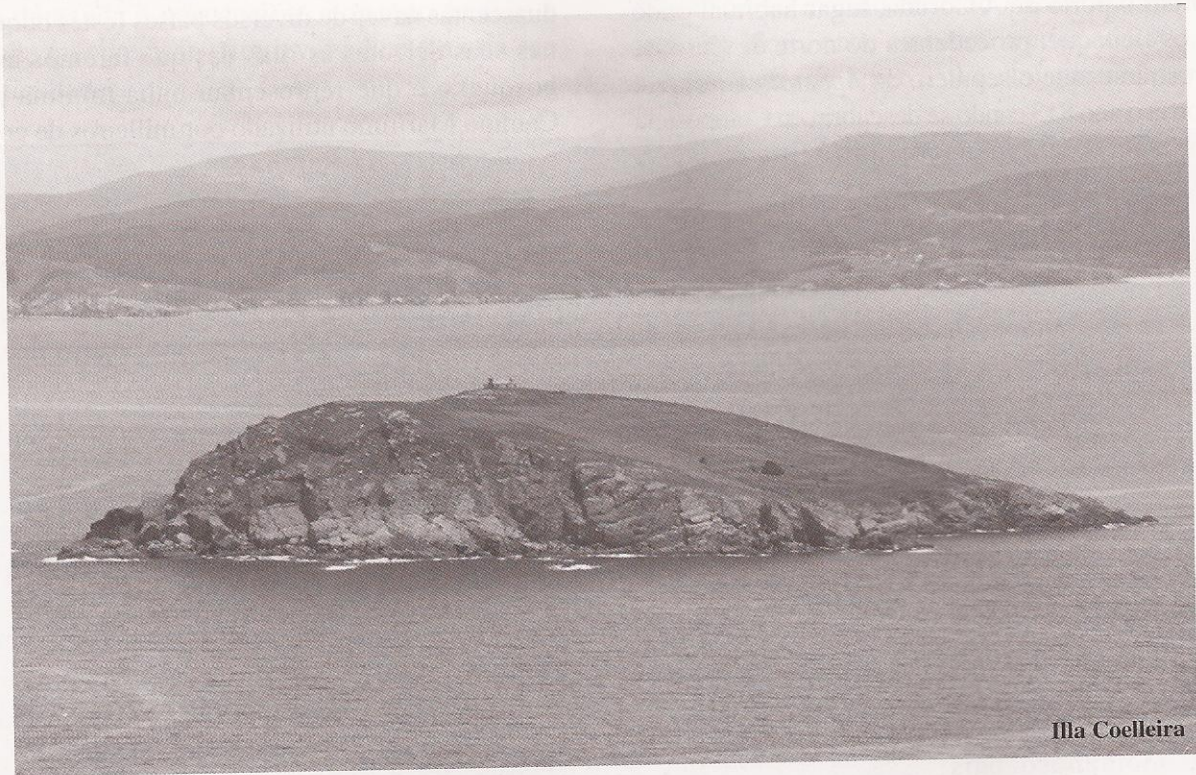

Nos últimos séculos (XVIII / XIX) a perigosidade da ruta mudou de personaxes reaparecendo os corsarios, sobre todo británicos, dándolle serias dores de cabeza ós peregrinos que se atrevían a cruzar o Canal da Mancha en sentido norte/sur.

Como xa dicíamos, na derrota trazada polos capitáns dos barcos que se aventuraban a viaxar dende portos europeos ata o de A Coruña, aparecían as illas de Coelleira e Santa Cruz, fondeando finalmente ó abrigo dos canóns da de San Antón.

Aqueles tiñan que ser tempos duros, pero os monxes viviron na insua un longo período de paz, sendo incluso tidos en conta polo bispo *Fadrique de Guzmán*, no ano 1489, cando decidiu unir os destinos de Quonicularia co mosteiro de San Martín de Mondoñedo, do que dependería a partir dese momento.

É precisamente nunha acta do Concello de Mondoñedo, redactada no século XVI, cando aparece a illa co seu nome actual. O topónimo, parece ser o máis axeitado, impuxéronllo pola cantidade de coellos

Illas Coelleira

ILLA COELLEIRA

A pequena illa de Coelleira, que emerxe a pouco menos de cincocentos metros da costa de Lugo, entre as rías de Viveiro e do Barqueiro, é un lugar enigmático por excelencia. Teríamos que remontarnos ó século XI para coñecer de cerca a vida que se desenvolvía no seu recortado perímetro. Un documento datado no ano 1005 polo que *Vimara Menéndez* fai unha doazón a favor do mosteiro de San Miguel de Quonicularia, na que interveu o bispo *Gonzalo*, é a primeira referencia escrita sobre a historia da illa.

Posiblemente xa existira o mosteiro de Quonicularia cando *Almanzor* arrasou media Galicia. Puidera ser que os asustados frades viran na illa un lugar seguro (como veremos equivocábanse) onde poder levar unha vida entregada ó rezo e a meditación.

que, levados alí polos monxes, reproducíronse de tal maneira que chegaron a ser un serio problema para as minguadas leiras de onde os frades sacaban o sustento.

O mosteiro refundárase no século XIV pola Orde dos Templarios, segundo conta a lenda, que accederon a esta apartada illa galega escapando da persecución do rei de Francia.

Eran momentos verdadeiramente difíciles para a Orde que defendera Xerusalén a capa e espada; *Felipe IV, o Fermoso*, despois de conseguir que o papa deixara Roma para instalarse en Aviñón en 1309, decidiu acabar dunha vez por todas cos Templarios, acusándoos de herexía. Moitos dos altos dignitarios da Orde foron sacrificados nas fogueiras que se acenderon por toda a Galia, aínda que algúns lograron fuxir.

Entre os que conseguiron salvar as súas vidas, estarían os cabaleiros que poboaron a illa Coelleira.

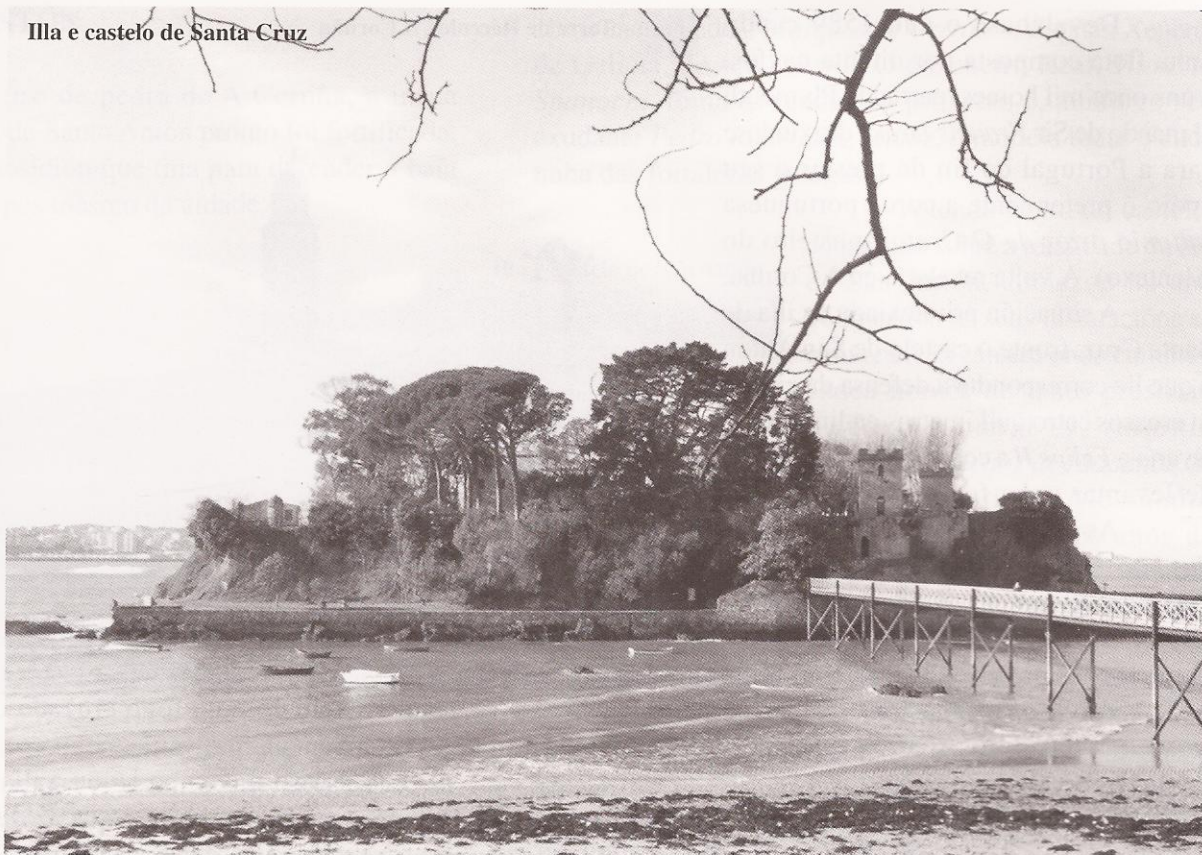
Pero unha noite, o señor de Viveiro que se consideraba propietario da insua acadou os medios necesarios para abordala con medio centenar dos seus vasallos máis aguerridos, pasando ós frades polo coitelo sen que estes puideran defenderse. Un deles, logrou refuxiarse nunha

das furnas que se abren nos cantís, levando consigo un cadro de *San Esteban*. Pasado o perigo o frade pasou a terra firme vestindo roupas segrares, dirixíndose a O Vicedo, onde estivo oculto nunha casa que aínda hoxe en día é coñecida como a *casa do paisano*.

O dono da Coelleira decatouse do mal que fixera, e como penitencia mandou dicir unha misa por cada un dos trinta e oito frades que asasinou na illa.

Na actualidade non queda nada en pé do antigo mosteiro (aínda que nunca se realizou un traballo arqueolóxico serio da illa), pero na cima do monte que domina a vertente norte, e que acada os oitenta e dous metros de altitude, erixiuse un faro para axuda á navegación.

Illa e castelo de Santa Cruz

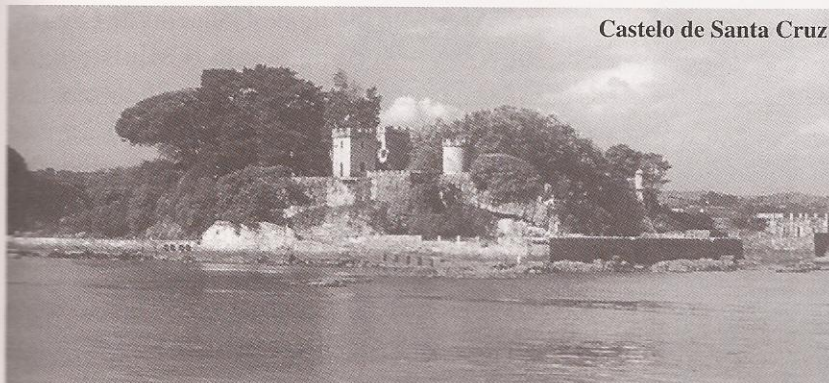
O sinal acendeuse o 30 de maio de 1846, vivindo os fareiros na casa apegada á torre que sustenta a lámpada ata o ano 1935, no que se automatizou o faro. Hoxe en día os necesarios controis son levados a cabo polos técnicos da próxima Estaca de Bares.

ILLA DE SANTA CRUZ

Bordeando a costa, camiño do Portus Magnus Artabrorum (aquele que *Cesar* visitou coa súa flota), despois de pasar a premonitoria Marola, da que se di que: *quen pasou a Marola, pasou a mar toda*, atópase outro dos illotes apegados a terra ó que a historia lle reservou un lugar preeminente na defensa de A Coruña. Trátase da illa de Santa Cruz, situada a poucos metros da enseada do mesmo nome, no Concello coruñés de Oleiros.

Utilizada polos mariñeiros do pequeno portiño dedicado á pesca da sardiña, a illa de Santa Cruz foi fortificada no século XVI, despois de que *Drake* asediara a cidade herculina, sen conseguir facerse con ela, aínda que os barcos ingleses camparon ás súas anchas pola baía, chegando a desembarcar tropas en plena praia de Oza.

Castelo de Santa Cruz

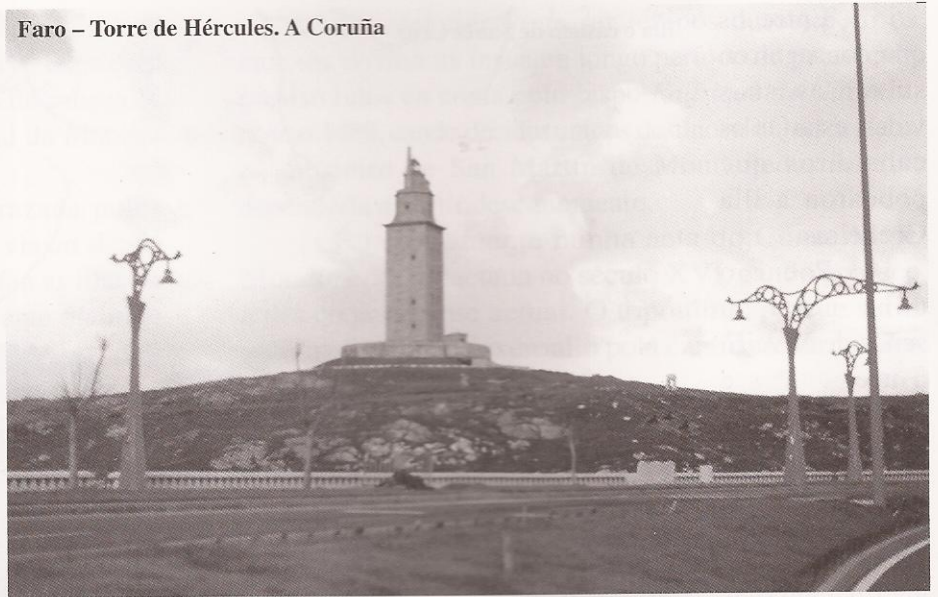
Devalábase o ano 1589 cando unha flota composta por oitenta navíos, e uns once mil homes, partía de Plymouth al mando de Sir *Francis Drake* dirixíndose cara a Portugal co fin de prestar o seu apoio ó pretendente a coroa portuguesa *Antonio prior de O Crato* (mosteiro do Alentexo). Á volta recalaría en A Coruña.

A situación privilexiada da illa de Santa Cruz, fronte ó castelo de San Antón ó que lle correspondía a defensa da cidade (a escasos catro quilómetros en liña recta), levaría a *Felipe II* a considerar a necesidade de levantar unha fortaleza nese punto.

As obras, a cargo do xeneral *Diego das Mariñas*, consistentes en construír un castelo con ameas e adarve onde se situarían os canóns necesarios para a defensa da ría, comezaron no ano 1594, rematándose no 1640.

Aínda as instalacións estaban en obras cando os serventes das pezas tiveron que poñer a proba a súa

Faro – Torre de Hércules. A Coruña

pericia como artilleiros. En 1639 una parte da flota francesa do almirante *Sourdis* intentou atacar A Coruña, sendo rexeitado polo fogo cruzado dos canóns de San Antón e Santa Cruz.

O paso do tempo levou á illa ata o século XIX, no que volveu ser obxecto de desexo, esta vez por parte do mariscal *Soult, Duque de Dalmacia*, que tomou a cidade de A Coruña e os seus arredores en 1809, instalando un cuartel para as tropas no castelo de Santa Cruz.

A idea napoleónica dunha Europa unida baixo a bandeira francesa fracasou en Galicia cando o *Marqués da Romana* derrotou ás do mariscal gavacho, tendo este que retirase camiño de León.

De novo o castelo quedou baleiro, e bastante esnaquizado. Así o debeu de atopar o xeneral *Cavalcanti* (estaba casado cunha filla de dona *Emilia Pardo Bazán*) cando o mercou co fin de dedicalo a súa vivenda. Ó carecer de descendentes, e por testamento, o militar doou a fortaleza á arma de Cabalería en 1938, utilizándose como residencia de verán por orfos do corpo. Na actualidade o castelo de Santa Cruz é propiedade do Concello de Oleiros, que xestionou a súa compra ante o Ministerio de Defensa, pasando a súa titularidade o 25 de abril de 1989.

Soamente hai que asomarse ás *arpilleiras* da fortaleza de Santa Cruz para, aguzando a vista se o día é bretemoso, ollar as murallas defensivas do castelo de San Antón, próxima recalada do noso imaxinario buque que leva ó seu bordo peregrinos dende as costas británicas.

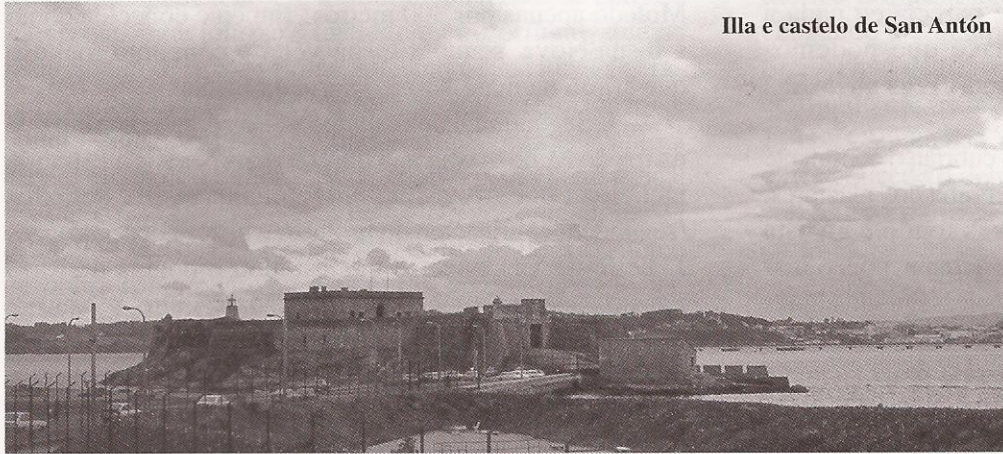
Torres do castelo de Santa Cruz

ILLA DE SAN ANTÓN

Situada a tiro de pedra de A Coruña, a insua bautizada co nome do Santo Antón pronto foi fortificada, dada a excelente posición que tiña para defender a baía que se formaba ós pés mesmo da cidade.

Illa e castelo de San Antón

A carón da pequena illa fondeou a *Escuadra Invencible* (1588), esa que estamos acostumados a escoitar que foi derrotada polos elementos (non é toda a verdade). Tamén San Antón foi testemuña da súa recalada, en estado calamitoso.

Nese mesmo ano iniciáronse as obras para a construción na illa dunha fortaleza, necesaria dada a precariedade de defensas con que contaba A Coruña, cidade que comezaba a despuntar en canto ó tráfico marítimo. Tan só un ano despois, en 1589, *Francis Drake* (facía oito anos que a raíña o convertera en Sir polos bos resultados das súas andanzas) fondea na enseada de A Coruña estragando todo o que se lograra facer en canto a infraestructuras defensivas (como xa vimos cando falamos de Santa Cruz).

O propio monarca *Felipe II* toma medidas tendentes a acelerar as

obras encargando ó *Marqués de Cerralbo*, Capitán Xeneral de Galicia, do seu control. O enxeñeiro Real, *Tiburcio Spanochi*, toma as rendas do proxecto e, xunto co seu axudante *Pedro Rodríguez Muñíz*, remodela todas e cada unha das fortalezas galegas.

A lenda negra do castelo, construído sobre a totalidade da illa de San Antón, comezou no ano 1686 cando as súas instalacións se converten en cárcere onde cumpren cadea homes de tanto prestixio como o xeneral *D. Antonio Villaroel*, *Melchor de Macanaz* ou o mariño italiano *Alessandro Malaspina*. Durante os anos da dictadura de *Franco* o castelo albergou presos, tanto políticos como militares, cerrando as súas portas como prisión no ano 1960.

En 1968 inaugúranse nas instalacións do castelo, completamente remodeladas, o Museo Arqueolóxico e Histórico, no que se atesouran importantes coleccións referentes á arqueoloxía e historia da cidade herculina.

Illa e castelo de San Antón